

İMAM HATİP OKULLARINA DAİR BETİMSEL BİR ANALİZ

DETAILED ANALYSIS OF İMAM HATİP SCHOOLS

ALİ KEMAL ACAR

DR., MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI / ANKARA

DR., MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION / ANKARA

racalamekila@hotmail.com

 <http://orcid.org/0000-0001-7011-5864>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1069262>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
07 Şubat / February 2022

Kabul Tarihi / Accepted
24 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / Haziran

Atıf / Cite as

Acar, Ali Kemal, "İmam Hatip Okullarına Dair Betimsel Bir Analiz [Detailed Analysis of İmam Hatip Schools]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 9/1 (Haziran/June 2022): 303-326.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyyatdergisi@kilis.edu.tr

İMAM HATİP OKULLARINA DAİR BETİMSSEL BİR ANALİZ

Öz

Cumhuriyet dönemi din eğitimi tecrübesinde; din dersi, diyanet ve imam hatip okulları öne çıkan başlıklardandır. Bu başlıklardan imam hatip okulları, çalışmada konu olarak belirlenmiştir. Literatürde yer alan biçimiyle ve sınırlılığıyla yaklaşımlar, okulların özellikleri ve sorun alanları odağında betimsel bir analiz yapılmıştır. Düne dair hususları da barındırmakla birlikte bugün için okulların farklı alanlarda algılanma biçimleri tespite çalışılmıştır. Okullara yönelik; öğrenci, veli, kamuoyu görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmalarda öne çıkan hususlar da dikkate alınarak kapsam oluşturulmuştur. Belirli dönemlerde sıcak gündemde olmaları farklı bakış açılarıyla okulların değerlendirilmesinde etkili olmuş görünmektedir. Alanda imam hatip okullarıyla ilgili akademik çalışma sayısı oldukça yüksektir. Özellikle tarihçesi üzerine yapılan araştırmalar belli bir yekûna ulaşmıştır. Bu kurumlarla özdeşleştirilen, sorun olarak görülen ya da gösterilen konuların bütüncül olarak ele alındığı çalışmalar ise görece azdır. Bu çalışmada imam hatip okullarıyla ilgili öne çıkan hususlar belirlenmeye, olumlu-olumsuz değerlendirmelere yer verilmeye bu minvalde bir durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Araştırmalardaki, genel eğitime yönelik değerlendirmelerden ziyade bu okullara özgü önerilere de yer verilmiştir. Literatür taraması sonucu karşılaşılan konu çeşitliliğinden öne çıkanlar, sık tekrar edilenler tercih edilmiştir. İmam hatip okullarına yüklenen anlam, siyasi-ideolojik yaklaşımlar, okulların fonksiyonları, imam hatipli kimliği, okulların tercihinde veli-öğrenci talepleri, geçmişle ve diğer okul türleriyle karşılaştırmalar, meslek dersleri ve okullara yönelik öneriler öne çıkan başlıklar olarak belirlenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, doküman incelemesi ile elde edilen veriler içerik analiziyle değerlendirilmiş, betimsel bir yaklaşım esas alınmıştır. İmam hatip okullarını kendi tarih çizgimizde Nizamiye Medreseleriyle başlatarak Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye tecrübesiyle ele almak mümkündür. Dünden bugüne imam hatip okullarına yönelik farklı gerekçelerle uygulamalar geliştirilmiştir. Alan yazında üzerinde ısrarla durulan husus; okullara siyasi-ideolojik yaklaşımlardan uzak durulmasıdır. Politik okumalara sahip bir bakış açısı, uygulama ya da değerlendirmelerin bu kurumlara katkı sunmadığı belirtilmektedir. Buna göre imam hatip okulları salt bir eğitim kurumu olarak görülmeli; araştırmalara konu olmalı; okullardan bir okul olduğu ama kendine özgü hususiyetleri ile varlığı kabul edilmelidir. İmam hatip okullarının kendine özgü yanı ya da işlevleri de denilebilecek üç özelliği öne çıkmaktadır. Bunlar: mesleki eğitim, din eğitimi ve akademik eğitimidir. Okulların bir kimlik inşa edip etmediği, toplumsal alanda farklılaşma ya da bütünleşmeye etkileri de ele alınan hususlardandır. “İmam hatipli” kimliği denebilecek bir farklılaşmanın olmadığını nihayetinde aynı zaman, mekân ve şartların içinde yaşanıldığı öne çıkarılmaktadır. Bunun aksine özellikle değerler alanında farklılaşmaların var olduğu, ötekinin farklı tanımlandığı diğer yandan metaforik algıda farklı tanımlandığı da belirtilmektedir. İmam hatip okullarının tercih edilmesindeki üçlü etken de öne çıkan hususlardan bir diğeridir. Öğrencilerin bu okulları tercihlerinde, kendi ya da ailelerinin isteği ve puan durumları etkili görünmektedir. İmam hatip okullarına dair son dönemdeki çalışmalarda ele alınan hususlardan biri de niteliğe yöneliktir. Okul ya da öğrenci sayılarının artmasına karşın nitelik olarak geçmişle ya da diğer okul türleriyle kıyaslamalarla geri kaldığı iddia edilmektedir. Son dönemde proje okullarının kattığı ivmeye, taşıdığı potansiyele ve sadece akademik değil teknoloji, sanat, spor vb. çoklu alanda kalitenin yakalandığına da vurgu yapılmaktadır. Araştırmalarda; bazı öğrencilerde meslek derslerine karşı ilginin düşüklüğüne dikkat çekilmektedir. İlgisi düşük öğrencilerin bakışından; bu ders grubunun; zorluk, teoriklik ve üniversite sınavında çıkmaması yönüyle değerlendirildiği belirtilir. Bir

başka araştırmada ise memnuniyetin yüksekliği bu okullarda alınan din eğitimi atıfla açıklanmaktadır. Benzer şekilde okulların tercih edilmesinde “Dinimi daha iyi öğrenmek için” ifadesi öne çıkarılmaktadır. Okullara yönelik öneriler kapsamında ise proje ve program okullarında uygulanan program çeşitliliği yerinde bulunur, sürekliliğinin sağlanması istenir. Uluslararası okullar ile Türkiye’deki din eğitiminin bir model olarak sunulabileceği, bu kurumların mevcut ve muhtemel katkıları da ele alınan hususlardandır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi, İmam Hatip Okulları, İmam Hatip Okullarına Yaklaşımlar, İmam Hatip Okullarının Öne Çıkan Özellikleri.

A DESCRIPTIVE ANALYSIS OF İMAM HATİP SCHOOLS

Abstract

In the Republican period religious education experience; Religious lessons, religious and imam hatip schools are among the prominent topics. Among these titles, imam hatip schools were determined as the subject of the study. Descriptive analysis has been made the focus of the approaches, the characteristics of the schools and the problem areas in the form and limitations in the literature. It has been tried to determine how schools are perceived in different areas today, although it also includes the issues of the past. For schools; the scope was created by taking into account the prominent issues in the researches carried out to determine the opinions of students, parents, and public opinion. The fact that they are on the hot agenda in certain periods seems to have been effective in the evaluation of schools from different perspectives. The number of academic studies on imam hatip schools in the field is quite high. Especially the research on its history has reached a certain extent. Studies in which the issues identified with these institutions, are seen as problems or shown as a holistic approach are relatively few. In this study, it has been tried to determine the prominent issues about imam hatip schools, to include positive and negative evaluations, and to determine the situation in this way. In the studies, suggestions specific to these schools were also included rather than evaluations for general education. The ones that stand out from the variety of topics encountered as a result of the literature review and that are frequently repeated were preferred. The meaning attributed to imam hatip schools, political-ideological approaches, functions of schools, the identity of imam hatip, parent-student demands in the choice of schools, comparisons with the past and other school types, vocational courses, and suggestions for schools have been determined as prominent topics for. The qualitative research method was used in the study, the data obtained by document analysis was evaluated by content analysis, and a descriptive approach was taken as a basis. It is possible to deal with the experience of Seljuk, Ottoman, and Turkey by starting imam hatip schools with Nizamiye Madrasahs in our historical line. From past to present, applications have been developed for different reasons for imam hatip schools. The issue that is emphasized in the literature; avoiding political-ideological approaches to schools. It is stated that a perspective, practice, or evaluation with political readings does not contribute to these institutions. According to this, imam hatip schools should be seen only as an educational institution; should be the subject of research; It should be accepted that it is a school from the schools, but with its unique characteristics. Three characteristics of the imam hatip schools, which can also be called their unique aspects or functions, come to the fore. These are vocational education, religious education, and academic education. Whether the schools construct an identity and their effects on differentiation or integration in

the social field are also discussed. It is emphasized that no differentiation can be called an “Imam-hatip” identity and that people live in the same time, place, and conditions. On the contrary, it is stated that there are differentiations, especially in the field of values, the other is defined differently, on the other hand, it is defined differently in metaphorical perception. The triple factor in the preference of imam hatip schools is another prominent issue. The wishes of the students or their families and their scores seem to be effective in their choice of these schools. One of the issues addressed in recent studies on imam hatip schools is quality. Despite the increase in the number of schools or students, it is claimed that they fall behind in terms of quality by comparison with the past or with other school types. Recently, the momentum added by the project schools, the potential they carry, and not only academic but also technology, art, sports, etc. It is also emphasized that quality is achieved in multiple areas. In research; attention is drawn to the low interest in vocational courses in some students. From the point of view of students with low interest; in this course group; It is stated that it is evaluated in terms of difficulty, theory, and not appearing in the university exam. In another study, the high level of satisfaction is explained concerning the religious education received in these schools. Similarly, the expression “To learn my religion better” is emphasized in the preference of schools. Within the scope of suggestions for schools, the diversity of programs applied in project and program schools is appropriate and its continuity is desired. International schools and religious education in Turkey can be presented as a model, and the current and possible contributions of these institutions are also among the issues discussed.

Keywords: Religious Education, Religious Education in the Republican Period, Imam Hatip Schools, Approaches to Imam Hatip Schools, Highlights of Imam Hatip Schools.

GİRİŞ

Cumhuriyet dönemi, din eğitimi açısından birçok tecrübeyi barındıran bir zaman dilimidir. “Cumhuriyet dönemi din eğitimi tecrübesi” olarak da ifade edilebilecek bu durum; farklı uygulamalar, eleştiriler-talepler, bunların sonuçları gibi hususları ihtiva etmektedir. Bu dönemde; din, devlet, toplum ve eğitim kavramları farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Din dersinin statüsü, medreseler, imam hatip okulları ve diyanet bu tecrübenin öne çıkan başlıklarındandır. Örgün din eğitimi açısından üzerinde çok durulan kavramlar ise laiklik, din dersi ve imam hatip okulları olarak ele alınabilir. Laiklik diğer iki hususu da etkileyen, bu tecrübenin oluşumunda başat bir kavramdır. Yaklaşık yüzyıllık dönemdeki tartışmalarda, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ile din ve vicdan hürriyeti aralığında laikliğe yüklenen anlam, süreci şekillendirmiş görünmektedir¹.

İmam hatip okulları Cumhuriyet dönemi din eğitimi tecrübesinin

¹ Necdet Subaşı, “İmam Hatip(li)ler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/6 (2004), 116-132, 116.

önemli bir kurumudur. Bu okulları kendi tarih çizgimizde Nizamiye Medreseleriyle başlatarak Selçuklu, Osmanlı ve Türkiye tecrübesiyle ele almak mümkündür. Okulların; din devlet ilişkisi, din anlayışı, toplumsal yapı gibi hususların etkileriyle şekillendiği de düşünülebilir². Kentleşme, tarım-sanayi toplumu, gelenek-modernite gibi farklı kavramlarla da bu kurumlar değerlendirilebilir. Örneğin kentleşme ve imam hatip okullarının aynı tabandan beslendikleri, aynı şartların sonuçları oldukları ve birbiriyle uyumlu bir biçimde geliştikleri belirtilmektedir³.

İmam hatip okullarına farklı yaklaşımlar ise bu tarihi tecrübenin bir diğer cephesidir. Okullara yönelik siyasi-ideolojik yaklaşımın öne çıktığı literatürde sıklıkla ele alınan bir husustur. Olumsuz yaklaşımlarda; sayılarının arttığı, mesleki formasyonunun dışına çıktığı gibi iddialara yer verilir⁴. Olumlu yaklaşımlarda ise tarihsel süreç de öne çıkarılarak okulların örgün eğitimde sağlıklı ve doğru kaynaktan din eğitimi için vazgeçilmezliği vurgulanır. İmam hatip okulları için ülkenin değişmez gerçeği olduğu, vatan-daş gözünde de bir okul olmanın ötesinde anlamlar taşıdığı belirtilir⁵.

Son dönemde ise dünyevileşmeyle birlikte hayatın tüm cephelerinde olduğu gibi dinin, özelde bu kurumların da etkilendiği değerlendirilir. Bu minvalde dine ya da din adamlarına ihtiyacın azaldığı ve daha da azalacağını belirten görüşler bulunmaktadır⁶. Karşıt bir iddia olarak ise kentleşme, bireyselleşme, izolasyon, zor hayat koşulları gibi nedenlerle insanların dine daha çok ihtiyaç duyacakları da değerlendirilmektedir⁷. Farklı bir yaklaşımda ise geleneksel değerlerin modernin içinde erimeden ama onunla birlikte var olacağı belirtilmektedir. Zıt kutuplardan ziyade dinin sekülerlikle birlikte varlığını sürdüreceği bir ikilik üzerinde durulmaktadır⁸. Bu etkileşimin yeni bir biçimle görünürlük, işlev ve yaygınlık kazandığı; imam hatip okullarının da böyle bir modelin tezahürü olduğu ifade edilir⁹. Bu dö-

² İbrahim Aşlamacı, "Türkiye'nin İslam Eğitim Modeli: İmam-Hatip Okulları ve Temel Özellikleri", *Turkish Studies* 9/5 (2014), 265-278, 276.

³ Bedri Mermutlu, "İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 38 (2008), 87-98, 88.

⁴ Macid Yılmaz - Tuba Akçay, "2002-2020 Yılları Arası Türkiye'de Laiklik Algısı ve Örgün Din Eğitimi-ne Yansımaları: İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (2021), 152-186, 181.

⁵ Muhammet Fatih Genç, "2023 ve 2071 Türkiye'sinde İmam Hatip Liseleri", *Eğitime Bakış* 35 (2015), 23.

⁶ Behçet Batur, "Türkiye'de Modernleşme, Din ve Din Adamlığı", *Turkish Studies* 10/10 (2015), 181-200, 198.

⁷ Mustafa Arslan, "Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine", *Birey ve Toplum* 6/11 (2016), 5-25, 16.

⁸ Ali Köse, "Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye'de Din ve Modernleşme", *Laik ama Kutsal*, ed. Ali Köse (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006), 11-18, 17.

⁹ Mehmet Ali Gökaçtı, *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 319-320; Ümmügül Betül Kanburoğlu, *Popüler Kültür - Din Eğitimi İlişkisi: İmam Hatip Liseleri Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi), 165.

nem “Daha fazla dünyaya indirgenmiş bir din ve daha fazla değer bulmuş bir dünya” olarak tanımlanarak dünya-din, insan-toplum etkileşimi öne çıkarılır¹⁰. Bir diğer husus din-devlet ve toplum ilişkilerinde uluslararası arenada görülen değişimlerin ülkemizi de etkilediği üzerinedir¹¹.

Bu yüzyıllık dönemde imam hatip okulları üzerinde farklı bilim dalları perspektifinde değerlendirmeler yapılmıştır. Konuyla ilgili akademik çalışmalarındaki artış görülebilmektedir. Araştırma sayısında artış olmasına karşın nitelik olarak aynı düzeyin yakalanamadığı değerlendirilir¹². İmam hatip okullarıyla ilgili ulusal ve uluslararası gelişmelerle irtibat kuran analizlere ihtiyaç duyulduğu vurgulanır¹³.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, doküman incelemesi ile elde edilen veriler içerik analiziyle değerlendirilmiş, betimsel bir yaklaşım esas alınmıştır. Okullarla ilgili öne çıkan hususlar belirlenmeye, ilgili olumlu-olumsuz değerlendirmelere yer vermeye bu minvalde bir durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Literatür taraması sonucu karşılaşılan konu çeşitliliğinden öne çıkanlar, sık tekrar edilenler tercih edilmiştir. İmam hatip okullarına yüklenen anlam, siyasi-ideolojik yaklaşımlar, okulların fonksiyonları, imam hatipli kimliği, okulların tercihinde veli-öğrenci talepleri, geçmişle ve diğer okul türleriyle karşılaştırmalar, meslek dersleri ve okullara yönelik öneriler öne çıkan başlıklar olarak belirlenmiştir.

1. ANLAM YÜKLEMELERİ

Literatürde öne çıkan hususlardan birisi imam hatip okullarına farklı anlam yüklemeleridir. Tevhidi Tedrisat Kanuna aykırı olduğu¹⁴, sembolleşmiş bir mücadele alanı¹⁵ ve siyasetle bağlantıları olduğu¹⁶ değerlendirmeleri yapılır¹⁷. Okullar; seküler alanın paylaşılıp paylaşılmamasıyla irti-

¹⁰ Ziyaeddin Kırboğa, *Toplumsal Tezahürleri Bağlamında Zihniyet Değişimi ve Din* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 116.

¹¹ İrfan Bozan, *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*. (İstanbul: Tesev Yayınları, 2007), 48.

¹² Halit Bekiroğlu - Okan Nesrullah. “İmam Hatip Okullarıyla İlgili Yayımlanan Çalışmaların İncelenmesi: 2000-2018 Yılları Arası Tezlerin Bir Meta Sentezi”, *Talim* 2 (2018), 157-183, 174.

¹³ Recep Kaymakcan - İbrahim Aşlamacı, “İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/22 (2011), 71-101, 80.

¹⁴ Mahmut Adem, “Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?”, *Ankara Üniversitesi 60. Kuruluş Yılı Armağanı*, ed. Doğan Atılğan (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2006), 258-272, 258.

¹⁵ İhsan Tokar - Özcan Celal, “Laiklik ve Sekülerleşme Bağlamında İmam Hatip Liselerinin Dünü, Bugünü, Yarını”, *Eskiyeni* 35 (2017), 33-50, 46; Mermutlu, “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”, 96.

¹⁶ Atiye Emiroğlu, *Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016), 217; Etienne Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine (1931-1993)* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), 183; Subaşı, “İmam Hatip (li) ler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları”, 125.

¹⁷ Farklı değerlendirmeler için bkz. Kaymakcan - Aşlamacı, “İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”, 79; Ruhi Sarpkaya, “Köy Enstitülerinden Sonra İmam-Hatip Liseleri”,

batlandırılır¹⁸, tehdit oldukları ya da olmadıklarına dair tartışmalarla ele alınır¹⁹. Devletin dini kontrol altında tutmak için oluşturduğu kurumlar, aşırı dini gruplara karşı sigorta, komünizm gibi akımlara karşı kontrol aracı oldukları düşünülür²⁰. Medreselerin devamı olduğu²¹, din adamı yetiştirmenin tek görevleri olması gerektiği, genel liselere alternatif kurumlar haline getirildikleri belirtilir²².

Batılı bakışta da Tevhid-i Tedrisat dayanak gösterilerek bu kurumların salt din görevlisi yetiştirilmek üzere açıldıkları öne çıkarılır²³. Sayısal artışa vurguyla imam hatip okullarının eğitim sistemine dini bir alternatif oluşturdukları iddia edilir²⁴. Hem devletin istediği İslam anlayışını sürdürmek hem dini, devlet kontrolünde tutabilmek için geliştirilen bir okul türü olarak görülür. Bir diğer değerlendirme ise hükümetlerin politika araçları oldukları yönündedir²⁵. Nihayetinde batılı bakışta da siyasi ve politik hususların öne çıkarıldığı belirtilir²⁶.

Olumlu yaklaşımlarda ise imam hatip okulları din ve vicdan hürriyeti dayanağında din eğitim ve öğretiminin anayasal hak oluşuyla ele alınır²⁷. Hiçbir İslam ülkesinde olmayan deneyimin ortaya çıkardığı modern eğitim kurumları olarak görülür²⁸. Türkiye'deki din eğitiminin model oluşturduğu bu yönüyle okulların mevcut ve muhtemel katkıları değerlendirilir²⁹. Sağ-

Toplum ve Demokrasi 2/3 (2008), 1-28, 26.

¹⁸ Mermutlu, "İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı", 95.

¹⁹ Subaşı, "İmam Hatip(liler) Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları", 117; Suat Cebeci, "İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1995), 111-120, 111; Yılmaz - Akçay, "2002-2020 Yılları Arası Türkiye'de Laiklik Algısı ve Örgün Din Eğitimine Yansımaları: İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", 181.

²⁰ Serkan Gıyas Çatalbaş, *İktidarın Meşrulaştırılmasında Eğitim Politikaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 194; Ali Tatlı, *Din - Siyaset İlişkileri Bağlamında Türkiye'de Din Eğitimi* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 105.

²¹ Mustafa Ergün, "Medreseler ve İmam-Hatip Liseleri", *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı* (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2005), 109-121, 109.

²² Sarpkaya, "Köy Enstitülerinden Sonra İmam-Hatip Liseleri", 25; Zekai Baloğlu, *Türkiye'de Eğitim*, (Ankara: Tüsiad Yayınları, 1990), 133.

²³ Ayşe Zişan Furat, "2002 Sonrası Türkiye'yi Tanımak/Tanımlamak: Batı Akademisinde İmam Hatip Lisesi Algısı", *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*, ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017), 108.

²⁴ Furat, "2002 Sonrası Türkiye'yi Tanımak/Tanımlamak: Batı Akademisinde İmam Hatip Lisesi Algısı", 109.

²⁵ Furat, "2002 Sonrası Türkiye'yi Tanımak/Tanımlamak: Batı Akademisinde İmam Hatip Lisesi Algısı", 111.

²⁶ Furat, "2002 Sonrası Türkiye'yi Tanımak/Tanımlamak: Batı Akademisinde İmam Hatip Lisesi Algısı", 112-113.

²⁷ Emiroğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları*, 217.

²⁸ Gökaçtı, *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, 320.

²⁹ Ahmet Koyuncu - Mehmet Birekul, "Bir Model Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri", *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 10/40 (2014), 187; Fatih Bayezit, Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri, *Talim* 1/2 (2017), 302; Esra Doğan, *Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinde Eğitim* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 78.

lıklı ve doğru kaynaktan din eğitimi için vazgeçilmezliği vurgulanır. Okulların, sapkın dini akımlara karşı da sigorta görevi üstlendiği de belirtilir³⁰. Manevi hayatın ve inanç dünyasının yeniden canlanması ve gelişmesindeki, dini kimliğin korunmasındaki katkılarına değinilir³¹. Muhafazakâr kesimin kendi değerlerini yaşattığı, yeniden ürettiği ve dolayısıyla genç kuşaklara aktarımın yapıldığı kurumlar olarak görülür³². Ülkenin değişmez gerçeği olmasının yanı sıra belli kesimler için okuldan öte anlam taşıdığı üzerinde durulur³³. Bir diğer değerlendirme ise dönem boyunca -yaşadığı düşünülen- devlet ile millet arasındaki soğukluğun bu kurumlar aracılığıyla giderildiğine dairdir³⁴.

2. SİYASİ-İDEOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Literatürde üzerinde durulan bir başka husus okulların siyasi-ideolojik tartışmaların dışında ele alınmasıdır. Bu yaklaşıma hizmet edecek düşünce ve uygulamalardan kaçınılması istenir³⁵. İmam hatip okullarının kurulduğu yıllardan bugünlere, yapılan tartışmalarda konunun siyasi-ideolojik bir zeminde ele alındığı belirtilmektedir³⁶. Her siyasi değişiklikle birlikte din eğitiminin de etkilendiği³⁷, bunun ise sürekli bir meşruiyet ve kendini gerçekleştirme çabasına evrildiği değerlendirilir³⁸. Köy enstitüleri örneğinde de olduğu üzere imam hatip okullarının siyasete dâhil edilmesinin ideolojik yaklaşımları beslediği, topluma hizmet üretebilmesinin tarafsız bir yaklaşımla sağlanabileceği üzerinde durulur³⁹. Okulların her türlü siyasi tartışmanın dışına taşınmasının, genel eğitimin bir parçası olduklarının

³⁰ Suat Cebeci, "Türkiye'de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi", *Diyanet Dergisi* 26/3 (1990), 29-45, 44-45.

³¹ Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011), 358; Cebeci, "İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi", 111.

³² Gökaçtı, *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, 300.

³³ Gökaçtı, *Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, 349; Genç, "2023 ve 2071 Türkiye'sinde İmam Hatip Liseleri", 23.

³⁴ Süleyman Akyürek, "İmam Hatip Liselerinde Din Öğretimi: Fırsat mı? İmkân mı? Girdap mı? Açmaz mı?", *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri* (IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, Ankara: 2009), 621-639, 638.

³⁵ Fatih Çınar, "İmam Hatip Liselerinden Beklentiler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/60 (2018), 1243-1259, 1259; Mustafa Sarı, "İmam-Hatip Liselerini Tercih Eden Öğrenci ve Velilerin Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılama Düzeyi", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2021), 98-120, 117; Genç, "2023 ve 2071 Türkiye'sinde İmam Hatip Liseleri", 24.

³⁶ Ertan Özensel vd., *Türkiye'de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı* (Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları, 2016), 148.

³⁷ Tatlı, *Din - Siyaset İlişkileri Bağlamında Türkiye'de Din Eğitimi*, 104.

³⁸ Mahmut Zengin, "Modern Türkiye'de Din ve Eğitim Politikaları Ekseninde İmam Hatip Okulları Üzerine Bir Analiz", *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*, ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayinevi, 2017), 52.

³⁹ Sümeyra Bilecik, "Eğitime Siyasi ve İdeolojik Yaklaşımlar Bağlamında Köy Enstitüleri ve İmam Hatip Okulları", *Mütefekkir* 3/6 (2016), 329-347, 346.

kabul görmesi istenir⁴⁰. Bu yönüyle imam hatip okullarının din ve vicdan hürriyeti dayanağında din eğitim ve öğretiminin anayasal hak oluşuyla ele alınması üzerinde durulur⁴¹. Bu süreçte tarihsel tecrübenin de göz önünde bulundurulması, sağlıklı bir din eğitimi için siyasi-ideolojik müdahalelerin olmadığı bir zeminin oluşturulması istenir⁴². Bilimsel tartışmalar, gelecek öngörülere, okulların zayıf ve güçlü yönleri, meselenin eğitim meselesi olduğunun kabulü vb. hususların gerekliliği değerlendirilir⁴³.

Okulların; katsayı, başörtüsü gibi sorunları çözümlendiği için siyasal gündemin bir öznesi olmaktan uzaklaşmaya, eğitim boyutunun öne çıkma-ya başladığı da değerlendirilmektedir⁴⁴. Yurtdışına üniversite eğitimi için giden imam hatip mezunu öğrencilerle yapılan bir çalışmada, durumlarının bir mağduriyet değil imkân olarak görüldüğü, siyasi bir dil ve üslup yerine kültürel bir dil ve üslubun benimsendiği ve bu durumun önemli olduğu belirtilmektedir⁴⁵. Her ne kadar bu temenniler öne çıksa da din-siyaset-eğitim ilişkisindeki tartışmaların farklı tonlarda ama varlığını hissettirecek bir vaziyette devam edeceği üzerinde de durulmaktadır⁴⁶.

3. FONKSİYONLARI

İmam hatip okullarını farklı kılan özellikleri ya da bu okulların fonksiyonları da denebilecek üç özelliğinin literatürde öne çıkarıldığı görülür. Bunlar; mesleki eğitim, akademik eğitim ve din eğitimidir. Bu fonksiyonlara yönelik farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. İmam hatip öğrencilerinin memnuniyet düzeylerinin yüksekliği bu kurumlarda alınan din eğitimine bağlanmaktadır⁴⁷. Okulların tercih edilmelerinde özellikle veli yönüyle; çocuklarını hayatın olumsuzluklarından koruma isteği öne çıkmakta, din ve din eğitimi koruyucu görülümekte ve kurumlar güvenilir bulunmaktadır⁴⁸.

⁴⁰ Çınar, "İmam Hatip Liselerinden Beklentiler", 1259.

⁴¹ Emiroğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları*, 217.

⁴² Tatlı, *Din - Siyaset İlişkileri Bağlamında Türkiye'de Din Eğitimi*, 99.

⁴³ Adem Korukçu, "İmam Hatip Liseleri", *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan - Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 181-214, 202; Genç, "2023 ve 2071 Türkiye'sinde İmam Hatip Liseleri", 22; Özensel vd., *Türkiye'de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı*, 148.

⁴⁴ Şükrü Türköz, "Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü", *Talim* 5/1 (2020), 1-20, 18.

⁴⁵ İsmail Çağlar, "Anadolu'dan Viyana'ya İmam-Hatipler: Modernleşme, Diaspora ve Eleştiri", *Sakarya University Journal of Education* 5/1 (2015), 81-94, 91.

⁴⁶ Tatlı, *Din - Siyaset İlişkileri Bağlamında Türkiye'de Din Eğitimi*, 104.

⁴⁷ Cebeci, "İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi", 116; Şahin Çalışkanoğlu, *İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 85; Ömer Alper Karasubaşı vd., "Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 18/39 (2020), 65-105, 66.

⁴⁸ Çınar, "İmam Hatip Liselerinden Beklentiler", 1258.

Bu üçlü fonksiyon arasından “yükseköğretime hazırlayan” yönünü öne çıkararak din eğitimi de buna eklemleyen yaklaşımın hem öğrenci hem velilerce benimsendiği üzerinde durulur⁴⁹. Öğrencilerin meslek seçiminde din görevliliğini, üniversite tercihlerinde de ilahiyat alanını tercih etme isteklerinin düşük çıkması bu algıyı destekleyen bir argüman olarak değerlendirilir⁵⁰. Velilerden de çocuklarının din görevlisi olmasını isteyenlerin sayısı oldukça azdır. Onların, din eğitimi almalarını ama diğer meslek alanlarına yönelmelerini istemektedirler⁵¹. Dolayısıyla veli, öğrenci ya da mezunlar imam hatip okullarını sadece bir meslek okulu olarak görmemektedir⁵². Diğer yandan öğrencilerin son dönemde üniversite bölümlerine yönelimlerinde -ilahiyat ve sağlık öncelikli- gelecek kaygısının öne çıktığı; kolay istihdam ve iş bulmanın önemli bir kriter olduğu belirtilmektedir⁵³.

İmam hatip okullarının tartışılan kurumlar olmaktan çıkarılması için meslek lisesi oldukları yönünde yasal uygulamaların geliştirilmesi de öne sürülmektedir⁵⁴. Üç işlevin imam hatip okullarının yükünü artırdığı, vatandaşın din eğitimi ihtiyacının başka kanallardan karşılanarak bu okulların meslek okulu hüviyetine dönüştürülmesi gerekliliği de iddia edilmektedir⁵⁵. Oysaki meslek lisesi olarak açılmalarına karşın üniversiteye girme imkânlarının oluşturulmasıyla okulların işlevine din eğitimi ihtiyacını karşılamamanın da eklendiği belirtilir⁵⁶. Böylece din görevlisi yetiştirilmesinden

⁴⁹ İbrahim Aşlamacı - Emrah Eker, “İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Velilerinin Çocuklarının Eğitimine Katılım Durumları: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”, *Talim* 1/2 (2017), 153-185, 175; İsmail Zurnacı, *Çocuklarını İmam Hatip Ortaokuluna Gönderen Veliler Üzerine Betimsel Bir Araştırma Çorum Örneği* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 73; Ruşen Çakır vd., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*, İstanbul: Tesev Yayınları, 2004, 198; Faruk Özcan, *Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye’de Örgün Din Eğitimi: İmam Hatip Liseleri Örneği* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 102; Erkan Altuntaş, *Öğrencilerde İmam-Hatip Lisesi Algısı (Batman Örneği)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 97.

⁵⁰ Çınar, “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”, 1257; Şuayip Özdemir - Tuncay Karateke, “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2018), 5-33, 30; Çalışkanoğlu, *İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 86; Karasubaşı vd. “Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi”, 66; Tuncay Karateke, “İmam Hatip Lisesi Son Sınıf Kız Öğrencilerinin Üniversite Yönelimleri: Elazığ İli Örneği”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2020), 221-239, 234; Hulusi Yiğit, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yüksek Din Öğretimi Algısı (İstanbul Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 121; Mehmet Korkmaz, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri: Nasıl? Ve Neden?”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 598.

⁵¹ Fatih Çınar, “1924’ten 2000’e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması”, *Milli Eğitim* 197 (2013), 180-208, 205; Zurnacı, *Çocuklarını İmam Hatip Ortaokuluna Gönderen Veliler Üzerine Betimsel Bir Araştırma Çorum Örneği*, 71-72.

⁵² Türköz, *Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü: Mezunlar Üzerine Bir Araştırma*, 241; Çakır vd., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*, 203.

⁵³ Aşlamacı - Eker, “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dini Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 30.

⁵⁴ Sarpkaya, “Köy Enstitülerinden Sonra İmam-Hatip Liseleri”, 26; Baloğlu, *Türkiye’de Eğitim*, 133.

⁵⁵ Bozan, *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*, 47; Çakır vd., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*, 209.

⁵⁶ Zengin, “Modern Türkiye’de Din ve Eğitim Politikaları Ekseninde İmam Hatip Okulları Üzerine Bir

çok, dini kültürün yaşatılması ve dini kimliğin korunmasının öne çıktığı üzerinde durulur⁵⁷. Okulların akademik bir hüviyet edindiği; muhafazakâr kesimdeki değişimle birlikte din eğitiminin bundan etkilendiği de yapılan değerlendirmelerdendir⁵⁸.

4. KİMLİK

İmam hatip öğrencilerinin topluma bakışları, varsa farklılaşma ya da bir imam hatipli kimliğinin varlığı da araştırmalarda sıklıkla ele alınan bir husustur. Öğrencilerde toplumdan farklılaşma değil onunla bütünleşme yönünde bir eğilimin varlığına dikkat çekilir⁵⁹. Toplumsal aidiyet duygusunun iyi düzeyde olduğu tespitlerine yer verilir⁶⁰. Diğer okul türlerindeki öğrencilerle yapılan karşılaşmalarda da değerlere verilen önem bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir⁶¹. Bir diğer araştırmada ise çelişkili gibi görünse de kendilerini “imam hatipli” oldukları için farklı gördükleri fakat toplum nazarında diğer öğrencilerden farklı görünmek istemedikleri sonucuna ulaşılmıştır⁶². Bu durum; her ne kadar alınan eğitim, sosyo-kültürel farklılıklar da olsa bu çağın öğrencisi oluşlarıyla açıklanır. Beklentileri, öncelikleri ve kaygılarıyla bu çağın bireyleri oldukları belirtilir⁶³.

Kimlikte farklılaşmalar olduğu tespitleri de bulunmaktadır. İmam hatip okullarında yürütülen bir çalışmada öğrenciler, diğer okul türlerindeki öğrencilerden farklı kimlik özellikleri taşıdıklarını belirtmişlerdir. Burada ahlaki duyarlılık görece öne çıkarılmıştır⁶⁴. Benzer şekilde imam hatipli ve olmayanların birbirlerine yönelik metaforik algılarında da farklılaşma olduğu belirtilir⁶⁵. Ayrıca bu öğrencilerin kendi içinde daha homojen olduk-

Analiz”, 52-53; Korkmaz, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri: Nasıl? ve Neden?”, 597; Mermutlu, “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”, 89.

⁵⁷ Cebeci, “İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”, 112.

⁵⁸ Mermutlu, “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”, 92.

⁵⁹ Mermutlu, “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”, 92.

⁶⁰ Muhiddin Okumuşlar, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Toplumsal Aidiyet Duygusu”. *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*, ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017), 322; Gökaçtı, *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, 328.

⁶¹ Rıza Altun, “Fen Lisesi ve İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri (Samsun Örneği)”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015), 195-224, 218-219.

⁶² Ümmügül Betül Kamburoğlu, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: “Öteki” Olmadan “İmam Hatipli” Olmak Mümkün Mü?”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 373-389, 388.

⁶³ Zeynep Bircan, “Yeni Bin Yılın İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Eğitimden Beklentileri ve Teknoloji Kullanımı İle İlgili Görüşleri-Konya Örneği”, *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*, ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017), 471-489, 487.

⁶⁴ Şükrü Türköz, “İmam Hatiplilik” Kimliğinin Belirleyici Unsurları”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Dergisi* 6/6 (2021), 1190-1217, 1211.

⁶⁵ Mustafa Macit, “Medyada “İmam Hatipli” Sosyal Temsilleri: Kolektif Bir Kimlik Söylemindeki Toplumsal İz Düşümler”, *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu* (İstanbul: Ensar

ları diğer lise öğrencilerinin ise daha çok farklılık barındırdıkları değerlendirilir⁶⁶. Diğer yandan imam hatip öğrencilerine yönelik algı ile gerçek arasındaki farklılaşma dikkat çekicidir. Algıda farklı bir tasavvur yer ederken gerçekliğin buna karşılık gelmediği üzerinde durulur⁶⁷. Bu bulgunun devamında öğrencilerdeki farklılaşmanın kaynağı aileler gösterilir. Ailenin hayata bakışının; çocuğu farklılaştırdığı, din eğitimi alma isteğini de öne çıkardığı üzerinde durulur⁶⁸. “Dini şuur”, “dava bilinci”, “imam hatip ruhu” gibi geçmişte var olduğu belirtilen hususların günümüzde sürdürülemediği belirtilir. Geçmişte yaşanan sorunlara karşılık bugün rehabetin hâkim görüldüğü, dünyevileşmenin hassasiyetleri zayıflattığı üzerinde de durulur⁶⁹.

Okulların; siyasi yönden öğrencilerin düşüncelerini etkilediği de iddia edilmektedir⁷⁰. Bu yönüyle okullar siyasi bir kimliğe büründürülmeye çalışılsalar da öğrencilerde böyle bir yaklaşıma dair bulgulara rastlanmadığına, sınırlı farklılaşmada ise ailenin etkilerine dikkat çekilmektedir⁷¹. İmam hatiplilerle ilgili siyasal parti üyeliğine yönelik tespitler de kayda değerdir. Mezun ya da velilerin hem siyasete ilgi düzeyleri hem de siyasi parti üyelik oranlarının düşük olduğu değerlendirilmektedir⁷². Benzer şekilde mezunlar arasında mezunlar derneği vb. kuruluşlar olsa da güçlü bir dayanışma ağı olmadığı belirtilmektedir⁷³.

Yapılan araştırmalarda toplumun bir parçası olarak imam hatip öğrencilerinde de değişimin varlığına vurgu yapılmaktadır. Bu yönüyle öğrencilerde modern ve muhafazakâr değerlerin oluşturduğu melez bir desenden

Neşriyat, 2013), 343-358, 353; Çakır vd., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*, 198; Bozan, *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*, 37.

⁶⁶ Rüstem Erkan – Harika Akçayöz, “Siyasi İslam Tartışmaları Açısından İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27/2 (2003), 174 - 201, 199.

⁶⁷ Emre Altıntaş, *Türkiye’de 2002 Sonrası Din Eğitimi Tartışmaları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020), 192.

⁶⁸ Erkan - Akçayöz, “Siyasi İslam Tartışmaları Açısından İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi”, 199.

⁶⁹ Türköz, “Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü”, 18; Türköz, *Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü: Mezunlar Üzerine Bir Araştırma*, 233; Sena Ay, *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 122-123.

⁷⁰ Lokman Cerrah, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Din-Devlet İşleri Bağlamındaki Mülhazaları Üzerine Bir Deneme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/3 (2016), 1121-1137, 1135; Sarpkaya, “Köy Enstitülerinden Sonra İmam-Hatip Liseleri”, 26; Emiroğlu, *Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları*, 216.

⁷¹ Emiroğlu, *Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları*, IX; Mermutlu, “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”, 94; Sıddık Ağçoban, “İmam Hatip Liselerinde Okutulan Ders Kitaplarının Bireycilik ve Kolektivizm Açısından İncelenmesi”, *Talim* 2 (2018), 53-83, 76.

⁷² Türköz, *Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü: Mezunlar Üzerine Bir Araştırma*, 234.

⁷³ Çakır vd., *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*, 198; Bozan, *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*, 37.

söz edilmektedir. Bu kurumlarda muhafazakârlığın varlığını hissettiren modernliğin de kendini giderek artan oranda kabul ettirdiği belirtilir⁷⁴. Bir diğer ifadeyle “imam hatipliler” biçimiyle tek tipleşmiş ve ideolojik bir kategorinin olmadığı, umulan ya da korkulan düzeyde dindarlık düzeyi yüksek nesillerin de yetişmediği öne çıkarılmaktadır⁷⁵. İmam hatiplere yönelik algıda da tek etkenin din olmadığı; kültürel, siyasi, toplumsal vb. çoklu faktörlerin varlığına dikkat çekilmektedir⁷⁶.

5. TERCİHLER

İmam hatip okullarının tercihinde üçlü faktörün etkili olduğu belirtilmektedir. Bunlar; öğrencinin isteği, puanı ve ailenin isteğidir⁷⁷. Yapılan alan araştırmalarında öğrenci ve veli isteğinin çeşitli nedenlerle farklılaşsa da ilk iki sırayı aldıkları görülebilmektedir⁷⁸. Tercihlerde veli isteğinin öncelendiği⁷⁹ ya da öğrencilerin isteklerinin etkili olduğu durumlar söz konusu olabilmektedir⁸⁰. Veliler yönüyle hayatın olumsuzluklarından çocuklarını koruma isteği öne çıkmaktadır. Ebeveynlerin değerlendirmelerinde din ve din eğitimi koruyucu görülmekte ve kurumlar da güvenilir bulunmaktadır⁸¹. Diğer yandan “Dinimi daha iyi öğrenmek için” ifadesinin de tercihlerde etkili olduğu değerlendirilir⁸².

Veli isteğinin etkili olduğu durumlarda bazı aileler ile öğrenciler arasında uyumsuzluk yaşandığı; bunun, öğrencilerin okullara yönelik memnuniyet oranını düşürdüğü belirtilir⁸³. Devamında öğrencilerin değerlendirme-

⁷⁴ M. Kemal Coşkun - Burcu Şentürk, “Gelenekçilikten ‘Muhafazakar Modernliğe’: İmam Hatip Okulları Örneği”, *Mülkiye* 34/268 (2010), 249-263, 262.

⁷⁵ Taha Akyol, *Modernleşme Sürecinde Türban*, İstanbul: Neşil Yayınları, 2008, 170; Kanburoğlu, *Popüler Kültür - Din Eğitimi İlişkisi: İmam Hatip Liseleri Örneği*, 165.

⁷⁶ Vedat Terlemez - Yusuf Alpaydın, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İmam Hatiplik Algısı ve Denevrimlerinin İncelenmesi”, *Talim* 3/1 (2019), 103-130, 128.

⁷⁷ Nevzat Gencer, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Okul Aidiyet Duygusu (Çorum Örneği)”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/39 (2019), 149-172, 168; Özdemir - Karateke, “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği)”, 29.

⁷⁸ Aşlamacı - Eker, “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 29.

⁷⁹ Özdemir - Karateke, “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği)”, 29; Çınar, “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”, 1257; Karasubaşı vd., “Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi”, 66; Yusuf Batar, “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2019), 381-423, 419.

⁸⁰ Çalışkanoğlu, *İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 84; Aşlamacı - Eker, “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, 29; İbrahim Turan - Aysel Vural, “İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yeterlilik Algısı”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/3 (2018), 1745-1760, 1759.

⁸¹ Çınar, “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”, 1258.

⁸² Özdemir - Karateke, “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği)”, 30.

⁸³ Özdemir - Karateke, “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği)”,

leriyle; kendi tercihi dışında bu okula gelme, meslek derslerinin üniversite sınavında etkili olmaması, meslek seçiminde din görevliliğinin düşünülmemesi gösterilir⁸⁴. Üçüncü faktör durumundaki “puan” ile kastedilen ise öğrencinin farklı bir ortaöğretim kurumunu tercih etmesine rağmen puan yetersizliği nedeniyle yine tercihlerinde yer alan imam hatip okuluna yerleşmesidir. Bu durumdaki öğrenci oranları diğer iki faktöre göre oldukça düşüktür.

6. GEÇMİŞLE VE DİĞER OKUL TÜRLERİYLE KIYASLAMALAR

Özellikle son dönem literatüründe imam hatip okullarıyla ilgili ele alınan hususlardan biri de nicelik ve niteliğe yöneliktir. Mezunlar, yönetici, öğretmen görüşlerine dayalı çalışmalarda da geçmiş-bugün kıyaslamaları öne çıkarılmaktadır. İmkânların artması, akademik başarı, okul ve öğrenci sayılarında artış vb. değerlendirme yapılan alanlardır. Nicelikteki artışın nitelikte karşılık bulamadığı iddia edilmektedir⁸⁵. Okul-öğrenci sayısı yerine niteliğin merkeze alındığı süreç ve çıktı odaklı bir yaklaşımın hâkim kılınması istenmektedir⁸⁶. İlk dönemdeki yönetici, öğretmen, veli ve öğrencilerdeki özveri öne çıkarılarak bu şuurun tekrar kazandırılması önerilmektedir⁸⁷.

İmam hatip okulları için ideolojik bir bakışla ötekileştirici bir dilin kullanıldığı, bütünlük gözetilmeden parçalar üzerinden başarısız oldukları vurgusunun işlendiği de değerlendirilmektedir⁸⁸. Diğer yandan özellikle proje okulları ile sadece akademik değil teknoloji, sanat, spor vb. çoklu alanlarda kalitenin yakalandığı ve bu okulların potansiyellerinin yüksekliği üzerinde de durulmaktadır⁸⁹.

29; Batar, “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”, 419.

⁸⁴ Batar, “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”, 419.

⁸⁵ Karasubaşı vd., “Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi”, 94; Çınar, “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”, 1259; Muhammet Fatih Genç, “İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2018), 145-166, 145; Yılmaz – Akçay, “2002-2020 Yılları Arası Türkiyede Laiklik Algısı ve Örgün Din Eğitimine Yansımaları: İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, 175.

⁸⁶ Karasubaşı vd., “Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi”, 94; Çınar, “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”, 94.

⁸⁷ Genç, “2023 ve 2071 Türkiyesinde İmam Hatip Liseleri”, 24.

⁸⁸ Hülya Özkan, “Algı ve Gerçek Arasında İmam Hatip Okulları: Medyada İmam Hatip Okullarının Başarısının Ele Alınışı Üzerine Bir İnceleme”, *Talim* 5/4 (2020), 55-70, 69.

⁸⁹ Davut Karaman, “Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 11-38, 34; Abdurrahman Kaya, “Proje Okullarının Yapı ve İşleyişine İlişkin Bir Örnek Olay İncelemesi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 49 (2019), 69-97, 91-92; Ahmet Koç, *Proje Okullarının Etkili Okul Özellikleri ile Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Açısından İncelenmesi* (Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 173-174.

7. MESLEK DERSLERİ VE ÖĞRETMENLERİ

Meslek dersleri literatürde özellikle imam hatip öğrencileriyle yapılan alan araştırmalarında öne çıkarılmaktadır. Konu; öğrenci bakışıyla meslek dersleri ve meslek dersi öğretmenleri bağlamında ele alınmaktadır. Bazı öğrencilerde bu derslere karşı ilginin düşüklüğüne dikkat çekilir⁹⁰. Bu öğrencilerin bakışından meslek derslerinin; zorluğu, teorik oluşu⁹¹, üniversite sınavında çıkmaması değerlendirilmelerde öne çıkan hususlardır⁹². Yine son dönemde ihdas edilen; kendimizi ve ötekini tanımaya indirgenebilecek olan “Dinler Tarihi” ve “İslam Kültür ve Medeniyeti” derslerinin beklenen ilgiyi görmediği belirtilmektedir⁹³. Bir başka araştırmada ise memnuniyetin yüksekliği, bu okullarda alınan din eğitimine atıfla açıklanmaktadır⁹⁴. Benzer şekilde okulların tercih edilmesinde “Dinimi daha iyi öğrenmek için” ifadesi öne çıkarılmaktadır⁹⁵. Meslek derslerine yönelik öneriler ise bugüne ve bugünün öğrencisine katkı sağlayacak pratik bilgileri içeren yaklaşımların esas alınması yönündedir⁹⁶. Derslerin anlamayı öne çıkaran, ilgi çekici, güncel ve özet bilgiler içermesi⁹⁷; programlarının sadeleştirilmesi⁹⁸; ilahiyat alanını seçen öğrenciler için üniversite sınavında meslek derslerinden sorulara yer verilmesi önerileri getirilmektedir⁹⁹.

⁹⁰ Batar, “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklentisi ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”, 420; Esra Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 238.

⁹¹ Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*, 237; Çalışkanoglu, *İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 85; Kaya, “İlahiyat Dışında Lisans Eğitimi Planlayan İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Meslek Dersleri ile İlgili Değerlendirmeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, 87.

⁹² Karateke, “İmam Hatip Lisesi Son Sınıf Kız Öğrencilerinin Üniversite Yönelimleri: Elazığ İli Örneği”, 236; Kaya, “İlahiyat Dışında Lisans Eğitimi Planlayan İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Meslek Dersleri ile İlgili Değerlendirmeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, 87; Mustafa Mücahit, “Öğrencilerin Gözüyle İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği)”, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 41/1 (2017), 73-99, 97.

⁹³ Mücahit, “Öğrencilerin Gözüyle İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği)”, 97.

⁹⁴ Cebeci, “İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”, 116; Çalışkanoglu, *İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*, 85; Karasubaşı vd., “Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi”, 66.

⁹⁵ Özdemir - Karateke, “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği)”, 30.

⁹⁶ Terlemez - Alpaydın, “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İmam Hatiplik Algısı ve Deneyimlerinin İncelenmesi”, 128; Sarı, “İmam-Hatip Liselerini Tercih Eden Öğrenci ve Velilerin Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılama Düzeyi”, 118.

⁹⁷ Zeynep Kaya, “İlahiyat Dışında Lisans Eğitimi Planlayan İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Meslek Dersleri ile İlgili Değerlendirmeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2018), 61-96, 86.

⁹⁸ Yusuf Batar, “Dinî Manipülasyonlar Karşısında İmam Hatip Okullarının Misyonu”, *Talim* 1/1 (2017), 29-54, 44.

⁹⁹ Fatih İpek, “İmam Hatip Lisesi Öğretmenlerinin Mevcut İmam Hatip Müfredatına ve İmam Hatip Liselerinin Geleceğine İlişkin Görüşleri (Konya Örneği)”, *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*, ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017), 549-564, 563; Sarı, “İmam-Hatip Liselerini Tercih Eden Öğrenci ve Velilerin Beklentileri ve Bu Beklentileri

Meslek dersleri öğretmenleri de değerlendirilmektedir. Dersin sevdirmesine yönelik, meslek dersleri öğretmenlerinin etkisine çoğunluk olumlu yaklaşırsa da olumsuz değerlendirmeler de bulunmaktadır¹⁰⁰. Öğrencilerle yapılan çalışmada öğretmenlerin, istenen oranlarda öğrenci tarafından model alınmadıkları belirtilmektedir¹⁰¹. Önerilerde; iletişim becerileri, teknolojinin kullanımı, derslerin sunumu gibi alanlarda gelişmelere ihtiyacın varlığına dikkat çekilir¹⁰². İlahiyat fakültesinde imam hatip meslek dersleri öğretmenliği bölümlerinin açılması öneri olarak öne çıkan hususlardan biridir¹⁰³.

8. OKULLARA YÖNELİK ÖNERİLER

Literatürde imam hatiplerle ilgili yapılması gerekenler başlığında genel eğitimle ilgili hususlara daha çok değinildiği görülmektedir. Burada ise bu okullara özgü tekliflere yer verilmiştir. Buna göre; ders programları yerelden öğrenci alan okullar için esnek hazırlanmalı; sosyal kültürel etkinliklere, spor, sanat, musiki vb. alanlara daha fazla imkân oluşturulmalıdır. İmam hatip okullarının diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliğinde özellikle çoklu alanda sosyal sorumluluk projelerini hayata geçirmelerinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir¹⁰⁴.

Yönetici, öğretmen, veli ve öğrencilerce bu okullardaki proje ve program uygulamaları –program çeşitliliği- kabul görmektedir¹⁰⁵. Böylece akademik seviyesi yüksek öğrencilerin gelmesi, yönetici ve öğretmenlerin seçilmesi, program çeşitliliği gibi avantajlarıyla birçok alanda kalitenin yakalandığı belirtilmektedir¹⁰⁶. Ayrıca uluslararası okullar ile Türkiye'deki din eğitiminin bir model olarak sunulabileceği değerlendirilir. Bunların çoklu alandaki mevcut ve muhtemel katkıları da ele alınan hususlardandır¹⁰⁷. Bir diğer

lerin Karşılama Düzeyi", 118.

¹⁰⁰ Yiğit, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yüksek Din Öğretimi Algısı (İstanbul Örneği)*, 124-125.

¹⁰¹ Mücahit, "Öğrencilerin Gözüyle İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği)", 98; Sali, *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*, 238.

¹⁰² Mücahit, "Öğrencilerin Gözüyle İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği)", 98.

¹⁰³ Genç, "2023 ve 2071 Türkiye'sinde İmam Hatip Liseleri", 24.

¹⁰⁴ Özkan, "Algı ve Gerçek Arasında İmam Hatip Okulları: Medyada İmam Hatip Okullarının Başarısının Ele Alınışı Üzerine Bir İnceleme", 69.

¹⁰⁵ İpek, "İmam Hatip Lisesi Öğretmenlerinin Mevcut İmam Hatip Müfredatına ve İmam Hatip Liselerinin Geleceğine İlişkin Görüşleri (Konya Örneği)", 563; Karaman, "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi", 32; Ay, *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)*, 120; Koç, "Proje Okullarının Etkili Okul Özellikleri ile Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Açısından İncelenmesi", 173-174.

¹⁰⁶ Karaman, "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi", 34.

¹⁰⁷ Koyuncu - Birekul, "Bir Model Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri", 187; Bayezit, "Yumuşak

öneri ise öğretmenliğe yönelik hazırlıkla ilgilidir. Okulların mesleki eğitimle irtibatlı olarak din kültürü öğretmenliği için de üniversiteye hazırlayan bir kurum fonksiyonu üstlenebileceği değerlendirilmektedir¹⁰⁸.

SONUÇ

İmam hatip okulları, Cumhuriyet dönemi din eğitimi tecrübesinin önemli bir başlığıdır. Dünden bugüne bu okullara yönelik farklı gerekçelerle uygulamalar geliştirilmiştir. Burada imam hatip okullarıyla ilgili öne çıkan hususlar belirlenmeye çalışılmıştır. Olumlu-olumsuz yaklaşımlara yer verilmiş, bu minvalde durum tespitlerine ve değerlendirmelere gidilmiştir. Literatür taraması sonucunda ulaşılan konu çeşitliliğinden sık tekrar edilenler öne çıkarılmıştır.

Alan yazında üzerinde ısrarla durulan husus; okullara siyasi-ideolojik yaklaşımlardan uzak durulmasıdır. Politik okumalara sahip bir bakış açısı, uygulama ya da değerlendirmelerin bu kurumlara katkı sunmadığı belirtilmektedir. İmam hatip okulları salt bir eğitim kurumu olarak görülmesi; araştırmalara konu olmalı, kendine özgü hususiyetleri ile varlığı kabul edilmelidir. Bütünün bir parçası olduğu, din eğitimi ihtiyacını karşıladığı gibi hususların dikkate alınması yerinde olacaktır. Okullara yönelik farklı anlam yüklemelerinin yapılması da gerçeklikle bağdaşmamaktadır. Nihayetinde imam hatip okulları da okullardan bir okuldur, bu temel ilke kaçırılmamalıdır.

İmam hatip okullarının kendine özgü yanı ya da işlevleri de denebilecek üç özelliği öne çıkmaktadır. Bunlar: mesleki eğitim, din eğitimi ve akademik eğitimidir. Kuruluş amacında mesleki eğitim öne çıksa da süreç içinde okulların din eğitimi ve akademik eğitimle de bütünleştiği belirtilebilir. Bugün için okulların tercih edilmesinde, akademik eğitimin yanında din eğitiminin verilmesi ana etken görünümündedir. Bu durum üniversite tercihlerinde de kendini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle bu okulların salt meslek lisesi olarak görülmesi doğru olmayacaktır. “Meslek okulu olarak açıldı ve böyle devam etmeliydi.” itirazından hareketle farklı zaman dilimlerinde uygulamalar geliştirilse de okulların mevzuat çerçevesinde kendi mecrasında ilerlemesi daha tabii görünmektedir.

Okulların bir kimlik inşa edip etmediği, toplumsal alanda farklılaşmaya ya da bütünleşmeye etkileri de ele alınan hususlardandır. “İmam hatipli” kimliği denebilecek bir farklılaşmanın olmadığı belirtilebilir. İmam hatip okulları öğrenci ya da mezunlarının salt politik bir tutuma sahip olmadık-

Güç Unsuru Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri”, 302; Esra Doğan, *Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinde Eğitim* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 78.

¹⁰⁸ Genç, “2023 ve 2071 Türkiye’sinde İmam Hatip Liseleri”, 23.

ları da görülebilmektedir. Değerler alanında görece var olan farklılaşmanın ise alınan din eğitimi ya da meslek dersleri kaynaklı olduğu düşünülebilir. Kısmen değer alanındaki ve metaforik algıdaki farklılıkların da okulların alameti farikası olarak görülmesi gerekmektedir. Bu bakımdan toplumdan farklılaşmadıkları gibi özgünlüklerini koruyan özelliklere de sahip oldukları belirtilebilir. Bu özelliklerinin korunması da önem arz etmektedir.

İmam hatip okullarının tercih edilmesindeki üçlü etken de öne çıkan hususlardan bir diğeridir. Öğrencilerin bu okulları tercihlerinde, kendi ya da ailelerinin isteği ve puan durumları etkili görünmektedir. Velinin okullar lehine öğrenciye rehberlik etmesi bir dayatma ya da zorlama olarak okunmamalıdır. Nihayetinde memnuniyet oranlarının yüksekliği –istisnaları olabilmekle birlikte- zorlamanın olmadığıyla irtibatlandırılabilir. Diğer yandan tüm okul türlerinde az ya da çok görülebilecek olan öğrenci memnuniyetsizliğinin, bu okullarda da varlığı söz konusu olabilmektedir. Memnuniyetin artırılmasına yönelik tedbirler geliştirilmesi de ele alınabilir. Bununla birlikte ailelerin din eğitimini koruyucu, okulları da güvenli bulmaları hareket noktası olmalıdır. Kurumların yaşaması/yaşatılması da bu faktörle sıkı ilişki içinde görünmektedir. Bu bakımdan okul-aile işbirliğine ve okullara yönelik teveccühün korunmasına önem verilmelidir.

Son dönemdeki çalışmalarda ele alınan hususlardan biri de imam hatip okullarının niteliğine dairdir. Okul ya da öğrenci sayılarının artmasına karşın, nitelik olarak geçmişle ya da diğer okul türleriyle kıyaslamalarla geri kalındığı iddia edilmektedir. Oysaki 5 ve 12 yıllık zorunlu eğitim döneminin karşılaştırılması doğru değildir. Ayrıca okulların ülke genelini yansıttığı düşünülebilir. Akademik, kültürel, sosyal vb. tüm alanlarda farklı yetkinliklerde geniş bir yelpazede öğrenciler bu okullarda eğitim görmektedir. Bu, kendi kategorisinde diğer okul türlerinde de görülebilecek bir durumdur. Geçmişle ya da diğer okul türleriyle kıyaslamalarda da doğru sonuçlara ulaşabilmek için çoklu veri kullanımı gerekmektedir. Diğer yandan proje okulları ile büyük bir ivme kazanıldığı; bunun akademik, teknolojik, sosyal, kültürel, sportif, sanatsal vb. birçok alanda başarıları beraberinde getirdiği de gözden kaçırılmamalıdır. Kaldı ki tüm eğitim kurumları için geçerli olmak üzere, eğitimin tamamıyla akademiye ya da başarıya indirgenmesi de doğru bir yaklaşım değildir.

Araştırmalarda; bazı öğrencilerde meslek derslerine karşı ilginin düşüklüğüne dikkat çekilmektedir. Ders grubunun; zorluk, teoriklik ve üniversite sınavında çıkmaması yönüyle değerlendirildiği görülebilmektedir. Burada akademik kaygıların öne çıkmasının etkili olduğu düşünülebilir. Öğrenci bir taraftan dinini öğrenmek istemektedir. Bunun aracı konumundaki ders-

lerden de kaygılanıyor görünmektedir. Diğer yandan derse yönelik kaygılar, meslek dersleri öğretmenlerine de yansıtılıyor gibi durmaktadır. Meslek derslerinin sadeleştirilmesi, hayata dönük planlanması, güncelleme irtibatının kurulması, pratik bilgiler içermesi, ilgi çekici kılınması, kültür dersleriyle işbirlikleri gibi tedbirler geliştirilebilir. Özellikle Arapça ve Kur'an-ı Kerim derslerinin öğretim yöntemlerinde çeşitliliğe, yeniliğe gidilebilir. Öğrencileri bu derslere yaklaştıracak çoklu etkinliklere okullarda yer verilebilir. Hizmet içi eğitimlerde rehberlik, iletişim, teknoloji kullanımı ve yeni yöntemler gibi hususlarda öğretmenler desteklenebilir.

Proje ve program uygulayan imam hatip okullarının ülke genelinde yaygınlaşmasıyla akademik, teknolojik, sosyal, kültürel vb. alanlardaki başarılar da artmıştır. Bu uygulamanın korunması gerekmektedir. İhtiyaç duyulan proje ya da programların geliştirilmesinin yanı sıra var olanlarda da kalitenin korunması önemli görünmektedir. Uluslararası okullar ile din eğitimi modelinin dünyaya sunulabilmesi bir hedef olarak belirlenebilir. Esnek programlar ile sosyal ve kültürel etkinliklere daha büyük payın verildiği haftalık ders çizelgeleri oluşturulabilir. Okulların misyonuna da uygun olacak, sosyal sorumluluk projelerinin geliştirilmesi de hedefler arasına alınabilir.

KAYNAKÇA

- Adem, Mahmut. "Ulusal Eğitim Politikamız Nasıl Olmalıdır?". *Ankara Üniversitesi 60. Kuruluş Yılı Armağanı*. ed. Doğan Atılğan. 258-272. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Ağçoban, Sıddık. "İmam Hatip Liselerinde Okutulan Ders Kitaplarının Bireycilik ve Kolektivism Açısından İncelenmesi". *Talim 2* (2018), 53-83.
- Akyol, Taha. *Modernleşme Sürecinde Türban*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2008.
- Akyürek, Süleyman. "İmam Hatip Liselerinde Din Öğretimi: Fırsat mı? İmkân mı? Girdap mı? Açmaz mı?", *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. 621-639. Ankara: DİB Yayınları, 2009.
- Altıntaş, Emre. *Türkiye'de 2002 Sonrası Din Eğitimi Tartışmaları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- Altıntaş, Erkan. *Öğrencilerde İmam-Hatip Lisesi Algısı (Batman Örneği)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Altun, Rıza. "Fen Lisesi ve İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri (Samsun Örneği)". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/2* (2015), 195-224.
- Arslan, Mustafa. "Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine". *Birey ve Toplum 6/11* (2016), 5-25.

- Aşlamacı, İbrahim - Eker, Emrah. “İmam-Hatip Lisesi Öğrenci Velilerinin Çocuklarının Eğitimine Katılım Durumları: Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”. *Talim* 1/2 (2017), 153-185.
- Aşlamacı, İbrahim - Eker, Emrah. “İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/32 (2016), 7-38.
- Aşlamacı, İbrahim. “Türkiye’nin İslam Eğitim Modeli: İmam-Hatip Okulları ve Temel Özellikleri”. *Turkish Studies* 9/5 (2014), 265-278.
- Ay, Sena. *Velilere Göre İmam Hatip Liselerindeki Din Eğitimi (İstanbul Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Baloğlu, Zekai. *Türkiye’de Eğitim*. İstanbul: Tüsiad Yayınları, 1990.
- Batar, Yusuf. “Dini’ Manipülasyonlar Karşısında İmam Hatip Okullarının Misyonu”. *Talim* 1/1 (2017), 29-54.
- Batar, Yusuf. “İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2019), 381-423.
- Batur, Behçet. “Türkiye’de Modernleşme, Din ve Din Adamlığı”. *Turkish Studies* 10/10 (2015), 181-200.
- Bayezit, Fatih. “Yumuşak Güç Unsuru Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri”. *Talim* 1/2 (2017), 293-309.
- Bekiroğlu, Halit - Okan, Nesrullah. “İmam Hatip Okullarıyla İlgili Yayımlanan Çalışmaların İncelenmesi: 2000-2018 Yılları Arası Tezlerin Bir Meta Sentezi”. *Talim* 2 (2018), 157-183.
- Bilecik, Sümeyra. “Eğitime Siyasi ve İdeolojik Yaklaşımlar Bağlamında Köy Enstitüleri ve İmam Hatip Okulları”. *Mütefekkir* 3/6 (2016), 329-347.
- Bircan, Zeynep. “Yeni Bin Yılın İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Eğitimden Beklentileri ve Teknoloji Kullanımı İle İlgili Görüşleri-Konya Örneği”. *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar. 471-489. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Bozan, İrfan. *Devlet ile Toplum Arasında Bir Okul: İmam Hatip Liseleri... Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: Tesev Yayınları, 2007.
- Cebeci, Suat. “İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1995), 111-120.
- Cebeci, Suat. “Türkiye’de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi”, *Diyanet Dergisi* 26/3, 1990.
- Cerrah, Lokman. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Din-Devlet İşleri Bağlamın-

- daki Mülahazaları Üzerine Bir Deneme”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/3 (2016), 1121-1137.
- Copeaux, Etienne. *Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezi-ne (1931-1993)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Çağlar, İsmail. “Anadolu’dan Viyana’ya İmam-Hatipler: Modernleşme, Diaspora ve Eleştirisi”. *Sakarya University Journal of Education* 5/1 (2015), 81-94.
- Çakır, Ruşen vd. *İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler*. İstanbul: Tesev Yayınları, 2004.
- Çalışkanoğlu, Şahin. *İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Çatalbaş, Serkan Gıyas. *İktidarın Meşrulaştırılmasında Eğitim Politikaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Çınar, Fatih. “1924’ten 2000’e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması”. *Millî Eğitim* 197 (2013), 180-208.
- Çınar, Fatih. “İmam Hatip Liselerinden Beklentiler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/60 (2018), 1243-1259.
- Çoşkun, M. Kemal - Şentürk, Burcu. “Gelenekçilikten ‘Muhafazakar Modernliğe’: İmam Hatip Okulları Örneği”. *Mülkiye* 34/268 (2010), 249-263.
- Doğan, Esra. *Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinde Eğitim*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Emiroğlu, Atiye. *Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Ergün, Mustafa. “Medreseler ve İmam-Hatip Liseleri”. *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı*. ed. İkrâm Çınar, Hakan Atılğan. 109-121. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2005.
- Erkan, Rüstem - Akçayöz, Harika. “Siyasi İslam Tartışmaları Açısından İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27/2 (2003), 174-201.
- Furat, Ayşe Zişan. “2002 Sonrası Türkiye’yi Tanımak/Tanımlamak: Batı Akademisinde İmam Hatip Lisesi Algısı”. *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar. 99-115. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Gencer, Nevzat. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Okul Aidiyet Duygusu (Çorum Örneği)”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/39 (2019), 149-172.
- Genç, Muhammed Fatih. “2023 ve 2071 Türkiye’sinde İmam Hatip Liseleri”. *Eğitime Bakış* 35 (2015), 19-24.

- Genç, Muhammed Fatih. “İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2018), 145-166.
- Gökacı, Mehmet Ali. *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- İpek, Fatih. “İmam Hatip Lisesi Öğretmenlerinin Mevcut İmam Hatip Müfredatına ve İmam Hatip Liselerinin Geleceğine İlişkin Görüşleri (Konya Örneği)”. *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar. 549-564. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Kanburoğlu, Betül Ümmügül. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Benlik ve Kurum Algıları: “Öteki” Olmadan “İmam Hatipli” Olmak Mümkün Mü?”. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu*. 373-389. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Kanburoğlu, Betül Ümmügül. *Popüler Kültür - Din Eğitimi İlişkisi: İmam Hatip Liseleri Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Karaman, Davut. “Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 11-38.
- Karabaşı, Ömer Alper vd. “Öğrenci ve Mezunlarının Perspektifinden İmam Hatip Liselerinin Değerlendirilmesi”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 18/39 (2020), 65-105.
- Karateke, Tuncay. “İmam Hatip Lisesi Son Sınıf Kız Öğrencilerinin Üniversite Yönelimleri: Elazığ İli Örneği”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2020), 221-239.
- Kaya, Abdurrahman. “Proje Okullarının Yapı ve İşleyişine İlişkin Bir Örnek Olay İncelemesi”. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 49 (2019), 69-97.
- Kaya, Zeynep. “İlahiyat Dışında Lisans Eğitimi Planlayan İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Meslek Dersleri ile İlgili Değerlendirmeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2018), 61-96.
- Kaymakcan, Recep – Aşlamacı, İbrahim. “İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/22 (2011), 71-101.
- Kırboğa, Ziyaeddin. *Toplumsal Tezahürleri Bağlamında Zihniyet Değişimi ve Din*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Koç, Ahmet. *Proje Okullarının Etkili Okul Özellikleri ile Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılıkları Açısından İncelenmesi*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Korkmaz, Mehmet. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Bu Okulu Tercih Süreçleri:

- Nasıl? ve Neden?”. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu*. 1-25. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Korukçu, Adem. “İmam Hatip Liseleri”. *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan - Remziye Ege. 181-214. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Koyuncu, Ahmet - Birekul Mehmet. “Bir Model Olarak Uluslararası İmam Hatip Liseleri”. *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 10/40 (2014). 171-188.
- Köse, Ali. “Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye’de Din ve Modernleşme”. *Laik ama Kutsal*. ed. Ali Köse. 11-18. İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.
- Macit, Mustafa. “Medyada “İmam Hatipli” Sosyal Temsilleri: Kollektif Bir Kimlik Söylemindeki Toplumsal İz Düşümler”. *100. Yılında İmam Hatip Liseleri Uluslararası Sempozyumu*. 343-358. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Mermutlu, Bedri. “İmam-Hatip Liselerinin Seküler Açmazı”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 38 (2008), 87-98.
- Mücahit, Mustafa. “Öğrencilerin Gözüyle İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği)”. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 41/1 (2017), 73-99.
- Okumuşlar, Muhiddin. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Toplumsal Aidiyet Duygusu”. *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. ed: İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar. 309-324. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Öcal, Mustafa. *Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*. Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2011.
- Özcan, Faruk. *Sosyo-İdeolojik ve Sembolik Yönüyle Türkiye’de Örgün Din Eğitimi: İmam Hatip Liseleri Örneği*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Özdemir, Şuayip - Karateke, Tuncay. “Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri (Elazığ Örneği)”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (2018), 5-33.
- Özensel, Ertan vd. *Türkiye’de İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatipliler Algısı*. Konya: Türkiye İmam Hatipliler Vakfı Yayınları, 2016.
- Özkan, Hülya. “Algı ve Gerçek Arasında İmam Hatip Okulları: Medyada İmam Hatip Okullarının Başarısının Ele Alınışı Üzerine Bir İnceleme”. *Talim* 5/4 (2020), 55-70.
- Sali, Esra. *İmam Hatip Liselerindeki Kız Öğrencilerin Sorunları ve Beklentileri (İstanbul-Güngören Örneği)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sarı, Mustafa. “İmam-Hatip Liselerini Tercih Eden Öğrenci ve Velilerin Beklentile-

- ri ve Bu Beklentilerin Karşılama Düzeyi”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/19 (2021), 98-120.
- Sarpkaya, Ruhi. “Köy Enstitülerinden Sonra İmam-Hatip Liseleri”. *Toplum ve Demokrasi* 2/3 (2008), 1-28.
- Subaşı, Necdet. “İmam Hatip(li)ler Üzerine: Teolojik Birikimin Modern Kaynakları”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/6 (2004), 116-132.
- Tatlı, Ali. *Din - Siyaset İlişkileri Bağlamında Türkiye’de Din Eğitimi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Terlemez, Vedat - Alpaydın, Yusuf. “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin İmam Hatiplik Algısı ve Deneyimlerinin İncelenmesi”. *Talim* 3/1 (2019), 103-130.
- Toker, İhsan - Özcan, Celal. “Laiklik ve Sekülerleşme Bağlamında İmam Hatip Liselerinin Dünü, Bugünü, Yarını”. *Eskiyeni* 35 (2017), 33-50.
- Turan, İbrahim - Vural, Ayşe. “İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yeterlilik Algısı”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/3 (2018), 1745-1760.
- Türköz, Şükrü. ““İmam Hatiplilik” Kimliğinin Belirleyici Unsurları”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 6/6 (2021), 1190 - 1217.
- Türköz, Şükrü. “Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü”. *Talim* 5/1 (2020), 1-20.
- Türköz, Şükrü. *Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde İmam Hatip Liselerinin Rolü: Mezunlar Üzerine Bir Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- Yılmaz, Macid - Akçay, Tuba. “2002-2020 Yılları Arası Türkiye’de Laiklik Algısı ve Örgün Din Eğitimine Yansımaları: İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (2021), 152-186.
- Yiğit, Hulusi. *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Yüksek Din Öğretimi Algısı (İstanbul Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Zengin, Mahmut. “Modern Türkiye’de Din ve Eğitim Politikaları Ekseninde İmam Hatip Okulları Üzerine Bir Analiz”. *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. ed. İlhan Erdem, İbrahim Aşlamacı, Recep Uçar. 41-58. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2017.
- Zurnacı, İsmail. *Çocuklarını İmam Hatip Ortaokuluna Gönderen Veliler Üzerine Betimsel Bir Araştırma Çorum Örneği*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.